

BARANYAI ZSOLT

Jókai & Jókai

L' Harmattan Kiadó-
Károli Könyvek
Budapest, 2013
290 oldal, 3000 Ft

”

Biztos kézzel nyúl az olvasó egy olyan könyvhöz, amelynek címe pontosan megjelöli tárgyát. Ha viszont a címben duplikációt talál, elbizonytalanodik: kiről, miről is szól a kézbe vett kötet. Ám a kettőzés alakzata kihívás, mielőtt az elvárásainak megfelelő téma tanulmányozásához fogna, latolgatni kezdi a címet, mert talányos ez a cím: Jókai és Jókai. Vagyis Jókai és megint csak Jókai, mert hogy nem csak egyféle Jókai van. Másrészt azt is jelentheti, hogy Jókaiából sosem elég. Igaz, ahány olvasó, annyi Jókai-kép, s az is igaz, hogy egyeseknek Jókai kevés, másoknak meg a sok sem elegendő belőle. Ha Jókaira vonatkoztatjuk parafrázálva Belinszkij *Anyegin*-bírálatának elhíresült szavait, miszerint az *Anyegin* az orosz élet enciklopédiája, akkor azt is mondhatjuk, Jókai a magyar élet enciklopédiája. Belátható, a Jókai-jelenség és Jókai-életmű az újraértelmezések végtelen lehetőségét kínálja, sőt, kívánja.

A *Jókai & Jókai* a számos lehetséges Jókai-képből – és Jókai-olvasatból – szeretné a ma legkorszerűbbnek tekinthető felmutatni. Ez a könyv, felépítését tekintve duplex ikon, két részre tagolt, amely kétféle közelítésben foglalkozik az íróval és művészetével. Az első rész (*Jókai-kontextusok*) a Jókai szövegek elsődleges kontextusával, a művek megjelenésének mediális közegével foglalkozik, a második (*Jókai-exegézisek*), címének megfelelően, néhány, a nemzeti kánon diskurzusába beépült Jókai-mű újraolvasásával gazdagítja a már eddig is hatalmas, bár, mint a kötet egyik szerzője, Vaderna Gábor megjegyzi, korántsem megbízható, állandó innovációra szoruló Jókai-filológiát. Ebből a szempontból a kötet majd mind-egyik tanulmánya (különösen pl. Hansági Ágnesé, Ujvári Hedvigé, Keszeg Annáé vagy Szilágyi Mártoné) számtalan nővummal gazdagítja a Jókai-filológiát, de nem szabad megfeledkezni arról, hogy az eddigi legnagyobb szabású magyar kritikai kiadásban, a Jókaiéban felhalmozott hatalmas anyag nélkül (amely természetszerűleg újból és újból korrekcióra szorul), ez a kötet sem jelenthetne érdemi továbblépést e területen.

A Hansági Ágnes és Hermann Zoltán által szerkesztett kötet immár a második abban a sorban, amellyel a Károli Gás-

pár Református Egyetem irodalomtudományi műhelye – más intézetek kutatóival karöltve – képet kíván adni a Jókai-kutatások jelenlegi állapotáról, egyúttal kijelölni az utat a további munka számára. Mindkét kötet egy szakmai konferencia terméke. Az első, a 2005-ös „Mester Jókai” A Jókai-olvasás lehetőségei az ezredfordulón, mely szintén az ő szerkesztésükben jelent meg, a Jókai halálának 100. évfordulója alkalmából Balatonfüreden, a Jókai Napok keretében rendezett konferencia anyagát tartalmazta, míg a jelen kötet, a *Jókai & Jókai*, a 2012-ben ugyanott lebonyolított szimpóziumét.

E konferenciák, illetve az ott elhangzottak nyomán készült tanulmányok bevallottan sokat köszönhetnek az elmúlt bő 20 esztendő megújult Jókai-kutatásának, elsősorban Fábri Anna, Szilasi László, Fried István és Szajbély Mihály monográfiáinak, valamint a máig érvényes megállapításokat is tartalmazó, a Jókai-kánont és értékelést megalapozó régebbi munkáknak, akik szerzői közül most csak Zsigmond Ferenc, Sötér István, Barta János, Németh G. Béla, Bori Imre és Nagy Miklós nevét emelem ki.

A kötet első részének dolgozatai (*Jókai-kontextusok*) a Jókai-szövegek korba ágyazottságát járják körül a megjelenés közvetlen mediális közegétől a világirodalmi összefüggésekig. A Jókai-kutatás fehér foltjaira és a komparatív szempont fontosságára Fried István 2003-ban megjelent monográfiája, az *Öreg Jókai nem vén Jókai*, továbbá a *Jókai Mór és a világirodalom* című tanulmánya hívta fel a figyelmet, s talán ennek is köszönhető, hogy a Jókai-filológia kezdetén a világirodalmi hatásokat és párhuzamokat felkutató néhány pozitivistá szemléletű dolgozat után itt látjuk először nyomát a korszerű összehasonlító szempont érvényesülésének, legfőképpen Hansági Ágnes nagy ívű tanulmányában (*A Jókai-regények kontextusa. Európai regények a magyar piacon 1850 után*). Hansági nem kisebb feladatra vállalkozik, mint hogy kimutatja a Jókai-kortárs kritika, a Gyulai és Péterfy által felvázolt Jókai-kép kanonizációjának káros hatását a későbbi értelmezésekre. A két említett kritikus – összevetve Jókai regényeit a kortárs nyugat-európai regénnyel – Jókait megkésett jelenségnek tartja. Ezt a paradigmaképző eljárást nevezi Hansági a német történész, Reinhart Koselleck nyomán az „egyidejű egyidejűtlenség” esetének, melynek következtében Jókai nevére ráragadt már az elsődleges kanonizáció során a „korszerűtlenség” bélyege. Jókait nem szembeállítani kell a kortárs európai jelenségekkel és áramlatokkal (mint ahogy a korabeli nemzeti narratíva tette), hanem elhelyezni azokban. Erre, mutat rá Hansági, először Zsigmond Ferenc 1924-es monográfiája tett kísérletet, aki, számításba véve az akkor még figyelmen kívül hagyott mediális közeg, kijelentette Jókairól: „A világirodalomban is minden idők egyik legnagyobb tárcaregény-írója.” Hansági elsősorban francia példán mutatja be az irodalmi gépezet működési mechanizmusát, amelyben a siker a kiadók, lapszerkesztők és könyvtárak szoros együttműködésén alapult. Eugene Sue regényeinek káprázatos sikere elképzelhetetlen lett volna a világ első média-mogulja, Émile de Girardin sajtóbirodalma nélkül, aki gyakorlatilag diktált a korabeli francia könyvpiacra. Jókai átütő sikerének a titka is (természetesen műveinek esztétikai színvonalával mellett) a folytatásos közlésformában volt, az állandó sajtójelentésben. (A tanulmány végez egy rövid statisztikai számítást, mely szerint Jókai folytatásokban megjelent szövegei a Pesti Napló tárcarovatának 31,7 %-át teszik ki.) Magyarországon Jókai előtt nem igen írtak tárcaregényt (az első Jósika Miklós tolla alól került ki); ahhoz, hogy egy író műve eljusson az olvasóhoz, kötetkiadás kellett, ami egyfelől megnövelte a mű megírása és a könyvbeli megjelenés közti időt, másrészt, s ez a fontosabb szempont, a könyv, piaci ára miatt kevesebb olvasóhoz jutott el, mint a napi sajtótermékek. (Ezzel a kérdéssel egyébként

részletesen foglalkozik Szajbély Mihály 2010-es Jókai-monográfiája.) E tematika részletes taglalásával Hansági eljut „a tárcaregény mint komparatizisztikai jelenség” problémájához. Közben bőszégesen szemelget a Jókai-szövegekben megjelenő világirodalmi allúziókból, bemutatja az író könyvtárát, s kitér arra is, mennyire fontosnak tartotta Jókai az irodalmi fordítás kérdését (e téren az 1850-es években a magyar fordításirodalom előnyben volt pl. a némettel szemben), hangot adva annak a kíváncsúnak, hogy lehetőség szerint egyidejűleg jelenjen meg az anyanyelvű és az idegen nyelvű közlés.

Ez utóbbi problémakörnek mintegy folytatása, applikációja Ujvári Hedvig *Reklám, hír és szórakoztatás mentén. A Jókai recepció a pesti német nyelvű sajtóban 1867 után.* című dolgozata. Hogy Jókai eljusson a németországi olvasóközönséghez, arról két német kiadó is gondoskodott: a berlini Otto Janke, a híres *Deutsche Romanzeitung* működtetője és a lipcsei Philipp Reclam, az azóta is fennálló kiadó alapítója. Az általuk (és többnyire a magyar kiadással egy időben) megjelentetett Jókai-művek zömmel a magyarországi német nyelvű sajtóban közölt szövegek fordításai voltak. Jókai regényei a hazai német nyelvű sajtótermékek közül elsősorban a *Pester Lloyd*-ban jelentek meg (amely a vizsgált periódusban Falk Miksa szerkesztése alatt állt), míg azok bírálatára inkább az e lapból kivált *Ungarischer Lloyd* „szakosodott”. Ebben közölte évi rendszerességgel a termékeny műfordító és mértékadó kritikus, Dux Adolf Jókairól írott bírálatait. Dux kritikái azért is figyelemre méltóak, mert, korábban bécsi lapok munkatársaként jó rálátással bírt az európai irodalmi életre és könyvpiacra (egyébként főleg a színház világa érdekelte), liberális gondolkodóként pedig határozott esztétikai nézetei voltak a modern polgári regényt illetően. Természetesen Dux számos értékítéletével vitába lehetne ma szállni (állandóan visszatérő motívum pl. Jókai zabolátlan fantáziájának bírálat), mindazonáltal megfontolandó, hogy *A kőszívű ember fiai* ellen az a legfőbb kifogása, hogy több főszereplője van, de nincs egy valódi főhőse, *A jövő század regényét* pedig politikai szatíraként olvassa. Dux bírálatai mellett Ujvári foglalkozik még Albert Sturm és Hevesi Lajos kritikáival. Ha egy pillantást vetünk még arra a listára, hogy mely műveket méltatták bírálatra a kortárs kritikusok, látjuk, hogy azokat, amelyek máig a Jókai-korpusz kánonjába tartozó darabok: *Az arany ember*, *Az élet komédiásai*, *A jövő század regénye*, *A kőszívű ember fiai*, *A szerelem bolondjai*, *Enyém, tied, övé*, *Fekete gyémántok*.

Jókai és a világirodalom kontextusába illeszkedik Imre László tanulmánya, amely Csehov egy Jókai-imitációja kapcsán vázlatosan kitér a magyar író orosz irodalmi jelenlétére. A fiatal, mindenre fogékony, stílusgyakorlatokkal kísérletező Csehov írt egy olyan, a Monarchiában játszódó elbeszélést (*Hiábavaló győzelem*), amellyel azt próbálta – önmaga számára is – bizonyítani, hogy akár egy Jókai-elbeszélést is meg tud (na) írni. Imre László felveti Jókai orosz irodalmi recepciójának kérdését, amelynek feldolgozása adóssága mind a magyar, mind az orosz irodalomtörténet-írásnak. Meglepő ez, annál is inkább, mert a 19. századi finn és észt irodalomban – a fordításoknak köszönhetően – Jókai népszerűsége Dickensével, Hugóéval és a kortárs világirodalmi rangú orosz írókéval vetekedett.

A „tudós” Jókait, a mese- és adomagyűjtőt mutatja be két tanulmány, Domokos Marianné és Landgraf Ildikóé. Hiánypótló Domokos Marianné (*Jókai és a népmesék*), ugyanis gyakorlatilag nincs folklorisztikai szakirodalma Jókai népmese feldolgozásainak és kiadásainak, míg a regényeiben kimutatható mesei szerkezet és egyéb mesefunkciók meghatározó szerepét az irodalomtörténeti munkák rendre megemlítik. Landgraf Ildikó *Jókai anekdotái* kapcsán foglalkozik az író 1860-ban tartott akadémiai székfoglalójával (*A magyar néphumorról*), s meg-

próbál eligazodni az anekdota-adoma műfajkonstituáló tényezőinek útvesztőjében. Irodalomtörténet-írásunkban az utóbbi 10–15 évben fellángolt egyfajta polémia az anekdota mi-
benléte és funkciója körül (ld. pl. Alexa Károly és Hajdu Péter írásait), nem kis mértékben
annak következtében, hogy a legújabb magyar prózától sem idegen az anekdotázó modor.
Érdekességként megjegyezzük, hogy Jókai maga az *adoma* szót kedvelte, nemcsak az anekdo-
ta szinonimájaként, de helyette is, átfogó értelemben.

A feltárt világirodalmi párhuzamok teszik érdekessé Keszeg Anna *A Torockó-reprezen-
táció forrásai* című dolgozatát. A gondolatmenetet a magyar–angol (és amerikai) kapcsola-
tokkal foglalkozó Kovács Sándor tanulmányai inspirálták. Ő mutatja ki először – korrigálva a
kritikai kiadás adatait –, hogy az *Egy az Isten* megírására John Fretwell londoni unitárius vál-
lalkozó ötlete nyomán került sor. Fretwellel többször is kapcsolatba került Jókai, sőt, egyszer
balatonfüredi villájában vendégül látta. Fretwellel illetékesnek érezte magát, hogy Jókai regé-
nyét (az angol fordítás címe: *Manasseh*) bemutassa az angol-amerikai közönségnek (*The
Christian in Hungarian Romance*), s a magyar író a viktoriánus kor angol íróival együtt emle-
gette. Ami meglepő, hogy Jókai neve egy listára került olyan angol nőírókkal, akik újságíró-
ként antifeminista nézeteikről voltak ismertek, mint Mrs. Lynn Linton, vagy a szüfrasset-
mozgalmak ádáz ellensége, Mrs. Humphrey Ward. Akarva, nem akarva a Torockón játszódó
regény – vallási-moralizáló tendenciáinak következtében – a viktoriánus kor ízlésének talán
leginkább megfelelő regénye lett Jókainak.

Jól illeszkedik az összehasonlító tanulmányok sorába, egyúttal kitágítja és színesebbé te-
szi a Jókairól alkotott képet Praznovszky Mihály könnyed, csevegő stílusban megírt dolgoza-
ta, amely a Jókai-filológia nagyon súlyos problémáira mutat rá (*A zongorakirály és az írófeje-
delem csatája. Liszt és Jókai egyoldalú vitája*). Jókai és a zene kapcsolata a Jókai-kutatás vak-
foltja, pedig a műveiben található utalások alapján körvonalazódik Jókai zenei ízlése. Nagy
szerepe van ebben a cigányzenének és a népdalnak (szinte minden magyar tárgyú regényé-
ben található népdalbetétek, amelyek megteremtik a *coloure locale*-t, másrészt a szereplők
jellemezésére szolgálnak), előszeretettel emlegeti a virtuóz verbunkos hármast (Bihari, Cser-
mák és Lavotta), de Palestrinától Wagnerig (akinek zsenialitását több esetben kiemeli) szinte
az egész zeneirodalom jelen van a Jókai-regények műveltséghorizontjában. Hogy a Jókai által
Lisztre aggatott címke (egy „igazi király”) miért és mennyiben ironikus, s miért nyilatkozott
általában ironikusan Liszt magyarországi szerepléseiről Jókai, az kiderül Praznovszky szel-
lemes tanulmányából, amely egyúttal rámutat a magyar zenei élet korabeli állapotára is. Az
egykorú sajtóvisszhang alapján így összegez: „Lisztet ellenségesen ítélték meg, ellentmondá-
sosan fogadták jelenlétét, szándékát, vagyis a féltehetség, a tehetségtelenség, az irigység, a
rosszindulat nem kímélte őt sem.”

A Jókai-szövegek lélektanáról értekezik Bényei Péter (*Egy [majdnem] hiányzó paradigma
a Jókai-értésben*), s áttekintve a Jókai-recepciót, arra a megállapításra jut, hogy néhány kivé-
teltől eltekintve szinte egységes a szakirodalom (Gyulaitól, Péterfytól kezdve) abban a tekin-
tetben, hogy elmarasztalja az író a lélektani motiváció hiánya miatt. Bényei szerint „Jókai
nem pszichológiai kidolgozottságú entitásokat teremt”, nála „elsősorban pszichológiai for-
mák, jelenségek íródnak bele a szereplői kódokba, valamint az őket övező poétikai környe-
zetbe”. A szerző a Jókai-regények pszichologizmusának négy szintjét különbözteti meg: a
narrátori szót, a cselekménystruktúrát (kompozíciót), a jellemeket, szereplők viszony-
rendszerét, végül a szövegek metaforikus utalásrendszerét, s mindegyikre hoz bőségesen

meggyőző példákat. Bényei gondolatmenetét továbbgondolva eljuthatunk nemcsak a jungi archetipusokhoz, hanem visszafelé haladva, a hőst választásra kényszerítő kierkegaard-i határszituációkhoz. Jókai lélekrajzainak gazdag tárháza *Az arany ember*, innen hozunk egy példát. Gondoljunk arra a jelenetre, amikor Tímár, miután eltévedt a ködben a Duna jegén, megmenekül, majd kocsiba ül, majd ezt közli a narrátor beleélve magát a hős lelki állapotába: „lefeküdt a szekérbe, s aludt egész estig, folyvást a jégen álmódva magát, s ha nagyot zökkent a kocsi, arra ébredve, hogy beszakadt alatta a jég, s ő hull alá a végtelenbe.” Kedvelt eljárása Jókainak, hogy archetipikus szituációkba tömörítve vetíti előre hősei sorsát. Szinte párhuzam hozható két regény két hősnőjének, Timéának és Henriette-nek a jellemzése között. Timéa rossz előérzetét így fogalmazza meg a Vaskapu szorosban felfelé hajózva: „Úgy képzelem, – szólt Timéa a biztoshoz –, mintha egy hosszú, hosszú börtönfolyosón keresztül mennénk be egy országba, amelyből nem lehet visszajönni többé.” Hasonlót érez Henriette *A szegény gazdagokban*, amikor ifjú asszonyként hintón viszi a férje birtokára, Hidvárra. Az erdélyi, ijesztően magas hegyek minden kilátást elzárva szegélyezik az utat, amely egy olyan országba visz, ahonnan nincs visszaút többé.

A kötet második része, a *Jókai-exegézisek*, néhány tetszőlegesen kiválasztott Jókai-regény (újra)értelmezését tartalmazza. Két tanulmány is foglalkozik az egyik legjobb és legnépszerűbb regénnyel, *A szegény gazdagokkal*, más-más nézőpontból, gazdagítva nemcsak a regényről folyó diskurzust, de egyben a Jókai-képet is: más Jókait sejtet az egyik, megint más-fajta író a másik, mint azt a kötet címe (*Jókai & Jókai*) is sugallja. Eisemann György a romantikus és a modern poézis „működésbeli” különbségének megragadására törekszik, melyre úgy nyílik lehetőség, írja, „ha a recepció a cselekmény és a hős alakzatait egymás performatívumának ismeri fel” (*Arc és álarc – Identitás és kaland*). Az értelmezés ilyen irányába mutatnak azok a korábbi interpretációk (Szilasi László és Nyilasy Balázsé), akik Northrop Frye nyomán a Jókai-féle elbeszélést nem a regény, hanem a románc műfaji ikonjával hozták kapcsolatba. Eisemann egyetértőleg idézi Arany elhíresült bírálatának azt a megállapítását, amely a regény értelmezésének mindez idáig szinte archimédeszi pontja, s mely szerint „Nemcsak hogy nem pillanthatunk be azon lelki kapocsba, mely a lovagias úriember és a haramia között van, hanem némely nevezetesebb tette sem világos”. Eisemann interpretációjában Arany szavai megerősítik őt annak a feltételezésében, hogy „A regény hősei eszerint nem külső ideológémák vélt törvényszerűségeitől meghatározottan, hanem az elbeszélés mindezt dekonstruáló regényes nyelvében létezhetnek”. Az Arany János által is felemlített „lelki kapocs”, vagyis Hátszegi és Fatia Negra azonosságának kérdése, amely *expressis verbis* soha ki nem mondatik a regényben, Eisemann szerint viszont mégis bizonyosságot nyer a cselekmény által. Ezen a ponton tér el némileg a regény Török Lajos által adott értelmezése (*Jókai, a krimi és az olvasó*), aki éppen azáltal véli játékba hozhatónak az olvasót, hogy a szöveg soha nem mondja ki a haramiavezér és Hátszegi báró azonosságát. Eisemann alapvetően a narratív identitás problémája felől értelmezi Jókai regényét, Török a krimi műfaja, illetve az olvasói elvárások és olvasói aktivitás felől, amelynek épp a kriminek köszönhetően már sajátos gyakorlata alakult ki. Török szerint az olvasó számára valójában az a legnagyobb rejtély, hogy a regény szereplői miért nem képesek Fatia Negrát Hátszegivel azonosítani. Mivel ez az azonosítás sem a szereplők sem a narrátor által nem történik meg, Török arra a következtetésre jut, hogy a regény „textuális manővereivel igyekszik úgy terelni az olvasót, hogy ne csak egy, de több lehetőséggel is számoljon”.

Jókai dilógiájának, az *Egy magyar nábobnak* és a *Kárpáthy Zoltánnak* is két tanulmányt szentel a kötet. Vaderna Gábor *Párhuzamos történetek* címmel inkább csak ürügyül használja a nábob szövegét, a Jókai-szövegpoétika és narráció általános sajátosságaira próbál rámutatni. Ideál és való kérdéskörét taglalva a regénybeli szereplők referencialitását vizsgálja: hogy lehetséges, hogy pl. két Széchenyi és két Wesselényi lép fel a regényben, a valós, történelmi alak, s egy regényhős, mindkettőjük esetében, vagy, hogy Szentirmayné mögött joggal kereshetjük-e gr. Széchenyiné Seilern Crescentia alakját. „A valós és az ideális, a valós és a fiktív viszonyai tehát megfordíthatóak, s egyszerre mutatják fel a történelmi példázatot s a történelmi példázat kritikáját” – summázza gondolatmenetét Vaderna Gábor. Hermann Zoltán a dilógia másik darabjának csak az árvízi jelenetét, a *Kárpáthy Zoltán* tizedik fejezetét tárgyalja részletesen, s ennek kapcsán Jókai két irányregényéről mond általános véleményt társadalom-, politika- és eszmetörténeti szempontból. Hermann úgy látja, hogy a szóban forgó két regény a „nemzeti közjó eszméjének” „felszálló és leszálló ágát” ábrázolja, s ellentétben a korábbi, erősen átideologizált magyarázatokkal (beleértve a marxista felfogást is), Jókait leginkább az készíthette e regények megírására, hogy érzékelt a reformkori eszmék általa nem kívánt radikalizálódását. Hermann két további Jókai-regény, *Az elátkozott család* és *A barátfalvi lévita* kapcsán foglalkozik a kötet egy másik tanulmányában az író kálvinizmusával. A saját családja történetének „legendáriumából” táplálkozó regényekben összefonódik a családtörténeti szál és a kálvinizmus magyarországi történetének bemutatása. (*Jókai kálvinizmusa*).

Egy kevésbé ismert, különös, de éppen különössége révén „tipikus” Jókai-regénnyel, a *Magnétával* foglalkozik Szajbély Mihály (*Magnéta. Mit vonz magához a Jókai-mágnes?*). A regényre korábban Fried István hívta fel a figyelmet már említett monográfiájában, s Szajbély, némileg polemizálva vele, kultúr- (vagy inkább technika-) történeti kontextusba helyezve értelmezi a művet. Izgalmas szellemi kalandban lesz része az olvasónak, ha Szajbélyt követve szó szerint a „kulisszák mögé” pillant, a cselekmény során ugyanis két cirkuszi világprodukció, ma úgy mondanánk, illuzionista előadás titkairól hull le a lepel. A kivételes képességű (s tehetségének köszönhetően mesésen gazdag) cirkuszi akrobatanő estéről estére elbűvöli, rabjává teszi a közönséget, de ennek a hódításnak megvan az ára: aszkétai életmód, minden csábító örömről való lemondás, fegyelmezett, állandó munka. Művészsors, amelynek a publikum csak a csillogását, sikerét látja, de azt nem, ami mögötte rejlik. Felfogható tágabb értelemben művészregénynek is, de kiérződik a sorokból Jókai önvallomása, ars poétikája.

A magánszférán túllépő, súlyos nemzeti sorskérdéseket felvető diskurzusba bocsátkozik *A jövő század regénye* kapcsán Szilágyi Márton tanulmánya (*Amikor betelik az idő...*). „Imaginárius” történelmi regénynek nevezi, tudatosan vállalva a paradoxont, hisz olyasmiről szól, ami még meg sem történt: „a mű kifejezetten a történelem értelméről és végéről rajzol fel víziót.” A regény két részes szerkezete Kant *Az örök békéről* szóló munkájára alludál. Szinte egyedülálló vállalkozás a Jókaié: a Habsburg-, illetve Monarchia-mítosz újratemetése, de, mint teszi hozzá a tanulmányíró, „nemzeti perspektívából”. A regény főhőse, Tatrangi Dávid tipikusan jókais, „emberfeletti” hős, ahogy Szilágyi jellemzi: „elhivatott” és „küldetéstudattal rendelkező”, népének (a székelységnek) „kiválasztottja”. A kiszemelt feladatra való alkalmosságának azonban nem pusztán a tehetsége az oka, hanem az erkölcsi tartása. Küldetése, mondja Szilágyi: morális küldetés. A csak e regény körül felhalmozódott (zömében a kritikai kiadás megfelelő kötetekben megtestesülő) hatalmas filológiai anyagot annyiban gazdagítja Szilágyi Márton, hogy (Bori Imre nyomán) ráirányítja a figyelmet Jókai és a 18. század viszo-

nyára. Az író kitüntetett érdeklődést mutatott e kor iránt (tanúság erre számos, ekkor játszódó történelmi regénye), s komoly jártasságra tett szert az enciklopédikus kor tudományosságának világában. Tatrangi felfedezéseinek jó része a 18. században gyökerezik, s ehhez társul még Sajnovicsnak a finnugor nyelvrokonságot megalapozó elmélete, ami a főhőst magyar rokonaink Keleten való felkeresésére, s végül Otthon állam megalapítására sarkallja.

A kötethez írt *Utószó*ban a szerkesztők világossá teszik, mire is céloztak a talányos címmel. „Kétarcú” vállalkozásnak nevezik munkájukat, mert egyfelől azt akarják bemutatni, milyen változásokon ment keresztül az utóbbi időben a Jókai-életmű értelmezése mind a magyar mind az európai irodalom kontextusában, másfelől pedig rá akarják irányítani a figyelmet arra, hogy „mely irányban haladhat tovább az átértelmezésnek és átértékelésnek ez az immáron feltartóztatathatlan folyamata.” Elvégre JÓKAI a magyar élet enciklopédiája!

